

Een oeroud menselijk verschijnsel: syncretisme

Mensen die met elkaar in contact komen, beïnvloeden elkaar. Ze nemen veel van elkaar over. Dat doen culturen en religies ook. Bewust of onbewust nemen ze uitvindingen, verhalen en gebruiken over, vinden er versmeltingen plaats die hen versterken of meer vooruitgang bezorgen. Dit noemt men syncretisme. Het is zo oud als de wereld. Onderlinge beïnvloeding en versmeltingen zijn er altijd al geweest. Maar die te onderkennen vraagt vaak openheid en verdraagzaamheid. Veel mensen willen daar niks van weten, want het tast de eigenheid van hun cultuur, hun land, godsdienst en volk aan. Meer aandacht voor syncretisme prikt deze opgeblazen ballonnen door.

Bijna alle godsdiensten, religies, politieke systemen en ideologieën zijn syncretisch. In plaats van dankbaar te zijn voor de schatten die andere hebben aangereikt, zetten ze er zich juist tegen af. Dat gebeurt vooral in het Westen en het Midden-Oosten. Syncretist is er een scheldwoord. Het slaat op iemand die de oorsprong van z'n eigen cultuur en religie niet serieus neemt. Dat vindt men ongepast. Orthodoxen in religie en politiek bestrijden elkaar juist te vuur en te zwaard. Joden, christenen en moslims beschouwen hun verhalen en gebruiken als volstrekt uniek, terwijl het versmeltingen zijn met mythen en rituelen van omliggende volkeren. In het verleden beïnvloedde de Egyptische cultuur die van de Grieken namen de Romeinen weer veel van de Griekse cultuur over. De Griekse Pythagoras heeft het meeste van zijn wiskunde (de stelling van Pythagoras) van de Egyptenaren overgenomen. Hij heeft daar vele jaren gewoond. De Romeinse architectuur is voornamelijk uit Griekenland en Alexandrië afkomstig.

Het christendom is bij uitstek een syncretische godsdienst. De figuur van Jezus vertoont vele overeenkomsten met de Egyptische godzoon Horus. Evenals Dionysos en de Perzische Mithras zijn ze geboren op 25 december in een grot. De aanwezigheid van een os en een ezel, twee aseksuele dieren, waren rond het begin van onze jaartelling vermoedelijk een soort stijlfiguur die men gebruikte om het hogere aan te duiden, datgene wat de aardse seksualiteit oversteeg. De Egyptische boodschapper Anup doopte Horus in de rivier de Eridanus met water, net als bij Jezus gebeurde. Anup werd later onthoofd, hetgeen ook Johannes de Doper overkwam. Horus staat in de piramiden afbeeld met 12 roeiende vissers en Jezus had 12 apostelen waarvan verschillende vissers waren. (Mensenvissers.) Allemaal vormen van syncretisme. Ook Caesar en keizer Augustus werden godmensen genoemd. Numerius Atticus, een voormalige praetor verklaarde na de dood van Augustus onder ede dat hij de keizer naar de hemel had zien opstijgen, zoals dat volgens de traditie ook met Proculus en Romulus was gebeurd. Dionysos was de godmens van de wijn, de ware wijnstok genoemd. Hij kon water in wijn veranderen. Deze eigenschap wordt ook aan de man uit Nazareth toegeschreven. De godmensen uit de oudheid vertonen veel overeenkomsten. Talloze elementen uit hun hagiografieën

liggen met elkaar versmolten. Syncretisme is een oud menselijk verschijnsel. Absolute originaliteit bestaat niet. De bijbel is een boek vol plagiaat, schreef Freud al. Dat geldt ook voor de koran. Daar is niks mis mee. Per slot van rekening staan mensen altijd op de schouders van anderen.

Veel nationalisten vinden syncretisme een vloek en verzetten zich fel tegen invloeden van immigranten en andere culturen. Verwijzingen naar onderlinge beïnvloeding en versmelting van culturen zijn taboe. Maar zonder immigranten was er geen gouden eeuw geweest en hadden we nu geen goed spelend Nederlands elftal. Het oer Hollandse sinterklaasfeest heeft z'n wortels in het oude winteryuulfeest van de Germaanse god Odin die op z'n schimmel Sleipnir en z'n helper Herne geschenken rondbracht om de winter door te komen, maar ook in de wonderverhalen van de heilige Nicolaas die op zijn beurt weer wortels had in een oude voorchristelijke watergeest. We mogen trots zijn op ons rijke verleden, maar er is weinig reden dat ons helemaal toe te eigenen. Soms voelen we ons aangevallen op de identiteit van eigen volk en vaderland, terwijl die gedachte voor een zeer groot deel een illusie is. Dat laat syncretisme zien.

Syncretisme zou een erenaam moeten zijn in plaats van een scheldnaam, maar dat is het niet. Erasmus gebruikt het woord in 1518 in zijn *Adages* en doelde daarmee op het belang van het bijleggen van meningsverschillen die tijdens de Reformatie waren ontstaan. Hij verwees daarbij naar Plutarchus in het oude Griekenland die pleitte voor '*syncretismos*', een samenvoeging om daarmee de verdeeldheid tussen de Kretenzers op te heffen. In de taalkunde is men syncretisme gaan gebruiken als verwijzing naar het versmelten van talige verschijningsvormen. In cultuurwetenschappen heet het een versmelting te zijn van mythen en riten, van verhalen en gebruiken en van velerlei opvattingen en inzichten. Vanaf de zeventiende eeuw is '*syncretist*' in onze contreien een scheldwoord. Het verwijst naar iemand die zijn eigen cultuur en religie relateert dan wel verkondigt dat de christelijke mythen en riten vanuit oudere culturen zijn ontstaan en verre van origineel zijn. Dat was ongepast. Een ketterij. Je werd hier dan niet vermoord of verbannen, maar wel uitgescholden en vermeden. Soms krijg je de indruk dat er minder verandert dan vaak wordt aangenomen. Het onderkennen van syncretisme bij opvoeding en scholing is geen overbodige luxe.

dr Piet Winkelaar

Het boek *Syncretisme, over versmeltingen van mythen, en riten in cultuur en religie*, Uitgeverij SWP Amsterdam, juni 2011